

TRAGOM IŠČEZNUĆA

(Uz poeziju Momčila Nastasijevića)

Uzvisina, s koje nam je ovdje krenut, peti je stih prve pjesme Nastasijevićeva ciklusa PUT, koji glasi:

nema traga.

»Poruku« njegovu moguće je, i izvan ciklusa, na širi krug Nastasijevićevih pjesama, te i izvan pjesništva njegova u cjelini, proširiti.

U tom smislu, izdvajamo još dva primjera, dvije reference navedenog, koji glase:

Prozrem vas:
jasna jasnota,
umlje, jadna reč,
mračni put grete (N. S).

(PORUKA 1)

I:

I koji za mnom,
i u neznanju,
greš ovaj čudni put (N. S):

Sivo je tamo...

(SIVI TRENUTAK)

S druge pak strane, vrh svakog drugog, nedostatnost *traga* imenuje pjesništvo Hölderlinovo, jer je do oskudice našeg doba (*dürftiger Zeit*), do noći svijeta proširuje. Najprimjerenije o tome pjeva elegija KRUH I VINO: oskudno je naše vrijeme jer ne borave u njemu više nebesnici kao nadahnjujuća snaga pjes-

nikova. Puna pak noć započinje tamo gdje i tragovi povlačenja njihova izostaju. A slute ih još samo odvažnici. No, nije vrijeme. Stoga ih, više nego druge sustiže opasnost. Opasnost je: otkrite glave stajati u otvorenoj noći, biti svjedok drijemeža i bludnje. — Pjesnik je bačen u bezdan i noć, u nemir i očaj, prepušten beskrajnoj bludnji i nemilosrdnoj Sudbi. A, »na pitanje čemu (pjesnici — N. S), Hölderlin odgovara zaobilazno: *Oni su, kažeš, poput svetih Bakhovih svećenika) što su iz zemlje u zemlju u svetoj hodili noći. A Bakho, podstrekač pjesničkog zanosa, nosi trag odbjeglih bogova) u tminu dolje, onima što ih napustiše božanstva. Pjesnici su dakle Bakhovi posrednici, oni približuju smrtnicima spomen na bogove i njihov trag, Svetos.*»¹

I, još, blisko ovome i Nietzscheovo je: bog je mrtav.

Ali, vratimo, iz iskustva rečenoga, našu riječ Nastasijevićevu ciklusu PUT:

nema traga.

Ukažimo, ponajprije, na širi kontekst početnoga našeg stiha, na prvu pjesmu, u cjelini:

Jer gazilo se tuda,
jer gazilo,
i neboga, evo,
stopa utabava; —
nema traga.

A žedniji hodim sve,
a hode; —
u nedohvat je,
eto to užasava.

Pjesma je cijela ime bludnje. Ova pak dugo iskustvo je već pjesmotvora, i bitno, tako. Time, i samo, lutanje je iznalaženje. No ono iznadenô svagda je i jedno skrivenô, kao skriveni put nozi. Pa ipak, u dosluhu su ovi: kako ga traži, noga je vada bliska putu, i kada ga ne nalazi. Jer, u pretpostavci je svake staze i jednako zasnivajućé novog puta, drugima, također, prikrivenog. — Ali, kamo tu stremi noga pjesnikova? — Mjesto je to neimenovano, no ipak jednim naznačeno: *tuda*:

Jer gazilo se *tuda* (N. S)...

»Na što nas ovo upućuje? — Na jedno drugo: *evo*, u trećem stihu, izdvojeno:

i neboga, *evo* (N. S)...

— Za ono *tuda* postoji, dakle, jedno *evo*. A podarujućé smisla im i zajedništva jest LUTANJE. — To pak, imenovali su Grci riječju plázo: lutati, tumarati, biti udaran i gonjen, potucati se, bez obitavališta putovati uokolo. — Da li su promatranjem zviježda, ili na koji drugi način, Grci do toga došli, neka je to po strani ovdje. Ali bitno je tek: »Ljudi su ti koji su tjerani i gonjeni, plazómeno, od bitka physisa, usuda, u lutajućem putovanju. Oni su plánetes: lutalice. Smrtnici putuju i lutaju zemljom, koja za Grke nije lutajuća zviježda. Ali oni ne lutaju s obzirom na jednu pravu istinu. alétheia se otkriva kroz to putovanje, i ljudi lutaju i putuju unutar svijetljenja (neskrivenosti)«.²

— Tako i, u kontekstu Nastasijevićeva teksta, ono *evo* lutanja upućuje nas na čovjeka: jer čovjek je onaj što u nekoj blizini puta jest i u njoj svoj vijek vjekuje. I, za razliku od drugih bića, što naprosto jesu, čovjek taj *jest* želi i mora »izraziti« i svojom ljudskošću »dokazati«. On je jedini u stanju da, bitno pripadajući mu, i sučineći ga, svjedoči o vlastitome *evo*. No, također, čovjek je, prema riječi pjesnikovoj, i onaj što sa svojim *evo* odgovara prizivu jednoga *tuda*: jednako, čovjek je i odgovor jedan. On je odgovor na nagovor zemlje kojom hodi, kojom put vjuga. Stoga, na drugim mjestima nekim, pjesnik, Nastasijević, kaže: *majka zemlja*:

Pogled je, —
strasno za nerođeni plod
u zemlju majku (N. S) zaseca rafo.

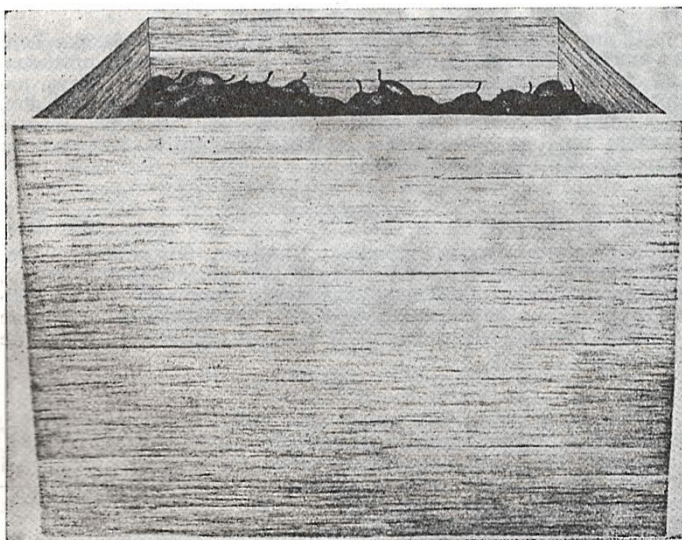
(POGLED 5)

Ili:

Široko nebo umoru,
daljina blaga skapanju,
topla li zemlja majka (N. S).

(REČI U KAMENU V)

Ali, proširimo još ponešto riječ o tome kako bismo odlučnije vratili se zasnovanom. — Zbog čega, dakle, *majka zemlja*? — Poslušajmo, ponajprije, slijedeće: »...jer je priroda uvek ono što se javlja kao već stvoreno i obrazovano, kojoj se Rene Sar besumnje obraća kad je naziva 'zemljom, pokretnom užasnom, divnom', i koju Helderlin zove Zemlja Majka, zemlja zatvorena nad svojim ćutanjem, ona koja je podzemna i koja se povlači u svoju senku, kojoj se Rilke ovako obraća: 'Zemljo, je li da ti hoćeš, nevidljiva u nama, da se ponovo rodiš?' a na šta nam Van Gog ukazuje još snažnije rekavši: 'Ja sam vezan za zemlju.'«³ — To, što je u pjesnika i ovdje »zajedničko« odbacuje svaku predodžbu o zemlji-materiji, ili planetu, ili još više idiličnom mjes-

m. stanojev: sanduk sa šljivama

tu obitavanja čovjekova. — Čovjek pripada zemlji (jer njome hodi) i ona njemu (jer mu je nalog hoda) (!) ali nipošto u smislu posjedovanja ili prisvajanja jedno drugoga. Čovjek nikakvu vlast nad zemljom ne može uspostaviti, a ponajmanje kada je želi uhvatiti u svoje planove i prilagoditi je zahtjevima tehničkoga proizvođenja. Zemlja tako biva sustegnuta. Stoga ne zvuči paradoksalnim kaže li se da, usprkos svekolikom znanstvenom i tehničkom napretku našega svijeta, mi danas sve manje i manje znamo o tome što je zemlja. — Ali, kamo nas sad upućuje pjesnikovo *tuda*? — Na nalog i na zapovijest: da se ide. Jer, svagda, zemlja je nalog jedan. Za ovaj pak, imajmo ovdje riječ *phýsis*: u-svjetlost-dolazanje, nicanje, izlaženje; biti tu, od »prirode«, u svjetlu i vidjelu. Otuda k tome pripada još naše vid, također. — Čovjek je od zemlje viđen. Utoliko, ova jest nalažuće mu JESTA. A što zemlja uvijek čovjeku nalaže? — Jedno: rasti: biti ukorijenjen duboko u nju i istodobno širiti se prema beskrajnim prostranstvima neba. Čovjek treba da je zemaljski i nebeski, istodobno. — Ali, i drugačije, kako je nasljedovano još u Grčkâ, *phýsis* imenuje, također, jedno proizvođenje (*poiesis*). No, koliko u tom smislu zapovijest *tuda* stoji u vezi s grčkim *phýsis*? — Proizvođenje, svagda, jedno je iznošenje iz tame na s-vjetlost i vid-jelo. Tako i ono na što *tuda* ukazuje vođeno je nastojanjem da se skriveno dovede u neskrivenost. A način, na koji to raskrivanje se zbiva, naziva se, grčki, *tehné*.*

Ali, kamo smo mi to, nakon pitanja o odsustvu traga, kako to imenuje pjesma Nastasijevićeva, dospjeli: do razmatranja o *phýsis*-u i *tehné*-u? Nije li se tako isuviše udaljilo od naše »teme«? Nije li to, saobrazno onome gore, također jedno besciljno lutanje i metež? — Nipošto! — Navedimo, u tom smislu, samo ono što donosi prva strofa šeste pjesme ciklusa PUT:

I znam,
i ledi me znanje, —
šturo je ovo,
stopa u stopu tkanje.

Što je to, na kraju ciklusa, imenovano, ovdje? — Jedan *phýsis*, jedan *tehné*, također, ili primjerenije još, *Poiesis* jedan, *Proizvođenje*. — Posljednji stih najbolje to iskazuje riječju *tkanje*. U Nastasijevića, ovo pak jest svagda i isključivo *pjesničko tkanje*. Tako i u stihovima:

Gine tkač,
i gine tkanje, i vlat.
Al' čudno nepogiba mir
zlatali zri,
gde ginulo se i tkalo.

(POGLED 3, 6)

A, s druge strane, *hod* ciklusa PUT uvijek je *pjesnički hod*, te, takav, pokušaj izlaska iz mrkline i netraga i dovođenje do svjetlosti onoga što JEST. Tako, također, i jedno samopotvrđivanje je ljudsko. Podarujući pak hoda pjesniku još iskustvo je: sred svekolike mrkline što se razastire uokolo, prekrivajući bitne tragove nadahnjujućih prvina, pjesnička riječ je raskrilacena. Stoga onome:

nema traga

i ovome:

šturo je ovo,
stopa u stopu tkanje

odgovara Hegelovo: »Ali mi više nemamo apsolutne potrebe, da neki sadržaj prikazemo u obliku umjetnosti. Umjetnost je za nas, prema svom najvišem određenju, prošlost.«¹ — I, na taj način, sužavajući ovo izlaganje na neophodne zaključke, ističemo: umjetnost u našem vremenu ne pojavljuje se kao proizvod u najvišem smislu riječi, saobrazno grčkome *phýsis* i *tehné* (*Poiesis*). Pjesnik sve manje i manje uspijeva čuti priziv zemlje (bitka): *tuda*, jer svi su već tragovi zatamnjeni. Njegovo *evo* bezdani je kriuk u metežu našeg svijeta što ga i dalje nazivamo još životom. — Momčilo Nastasijević, u tom smislu, rijedak je pjesnik među pjesnicima jer je uočio noć što se posvuda rasprostire uokolo, jer je opjevao odsustvo tragova na putu pjesništva, te iz iskustva osjećaja pripadnosti zemlji (bitku), njenom vlastitom *poiesis*, uzmogao čuti i jedno, mnogima već nijemo — *tuda*. A ovo, nalaže mu beskrajnu strepnju u noći svijeta i vlastitoj noći, da se trpi i da se izdrži. Momčilo Nastasijević, u tome, i uspio je.

1 Zvonimir Mrkonjić, *Izum beskrajâ*. Matica hrvatska, Zagreb 1971, str. 162.

2 Kostas Axelos, *Uvod u buduće mišljenje. Na putu k planetarnom mišljenju*. Stvarnost, Zagreb 1972, str. 71/72.

3 Moris Blanšo, *Eseji*. Nolit, Beograd 1960, str. 198/199.

4 V. Martin Heidegger, *Der Feldweg*. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1962, str. 3.

* Naše ukazivanje rukovođeno je ovdje slijedećim: tri oblika čovjekova susreta s bićima (Aristotel) — *theorin* — promatrati, *prátein* — djelovati, *poiein* — proizvoditi — moguća su tek na temelju Proizvođenja bitka samoga (*Poiesis*). Kao takav, *poiesis* jest utemeljujuće zajedništva *phýsis*-a i *tehné*-a, budući da i jedno i drugo karakterizira proizvođenje bića. (V. Aristotel, *Metafizika*, *El*, 1025 b. Kultura, Beograd 1971, str. 138/139). U tom smislu, *tehné*, bitno, po *Poiesis*-u, pripada, također, onom *phýsis*, i obrnuto.

5 G. W. F. Hegel, *Estetika I*. Kultura, Beograd 1952, str. 49.

g. šefran: zaštitnici trava II

radovan beli-marković

MAŠINSKI ELEMENTI

1.

U dnu dvorišta, u crnoj baraci od katranisanih dasaka koje su cmoljale na suncu; nastajala je — rasla — naglim promenama oblika sve nas zbunjajući — smrtonosna, nepredvidljiva, napačaka, prevratnička, samoživna, preteča i opsenarska, nasledna, kao bolest i iscrpljujuća, antidruštvena i — kao takva — prokazana; no, u svojoj dubljoj suštini, nesumnjiva i neosporna a možda čak i svespasavajuća

MAŠINA

životno nedelo tragaoca i zaludnika Vladimira Šustera, moga oca-sušičavog apostola nove vere u moć tehnike, malog inkvizitora, velikagomučenika obeleženog tragedijom ponovnih otkrića najvažnijih zakona koji utemeljuju fiziku, ljubavnika glancpučerke Aspazije Pantazićević, s kojom je šetao u predvečerja a sad ne šeta više.

2.

Neopisiva, ničem doli samoj sebi nalik, lišena svake svrhe, bašnoslovna sprava, između svojih zupčanika, opruga, točkova, lajštangli, federšticni, štaufferica, zihersajbi, utenzilija, klipova i kožnog remenja, kao od šale, propušta čitavo jedno doba i — onako uzgred — moje detinjstvo koje mi, prosto, bi izdrapano u sasvim sitne komade i dronjke.

Sanjao sam je noću. Bežao od kuće, zbog nje. Odlazio daleko u polje, da kraj presahle reke slušam kriku ptica u vazduhu.